

Učiteljski Tovariš.

Glasilno avstrijskega jugoslovanskega učiteljstva.

Vsebina: Naznanilo. — Jan Lego. — Učiteljstvo in mladeniški shodi na Spodnjem Štajerskem. — V obrambo. I. — Glavna skupščina „Saveza hrvatskih učiteljskih društev“. — Dopisi. — Književnost in umetnost. — Vestnik. — Listnica uredništva. — Uradni razpisi učiteljskih služeb. — Inserati.

Naznanilo.

Uredništvo našega lista se je z današnjim dnevom preselilo v Idrijo. Vse uredniške stvari je torej odslej pošiljati samo na naslov: Uredništvo „Učiteljskega Tovariša“ v Idriji.

Jan Lego.

Ob sedemdesetletnici prijatelja slovenskega učiteljstva in šolstva.

V mirnem zatišju svoje domačnosti na Žiškovem, v praškem predmestju, slavi te dni slavni rojak Choteški, Jan Lego, skriptor knjižnice muzeja kraljevstva češkega, zaslužen pisatelj, navdušen širitelj slovanske vzajemnosti sploh, zlasti prvi začetnik in gojitelj vzajemnosti češko-slovenske, sedemdeseti rojstni dan. Obenem obhaja petdesetletnico vztrajnega in idealnega stremjenja ter pisateljskega delovanja mož, čigar življenje nam nudi toliko tvarine k premišljevanju, in sicer toliko — poučne in zanimive tvarine. Saj je stal vendar pol stoletja ob reki slovenskega narodnega življenja. Videl je, kako je bila ta reka majhen potoček, ki bi bil še tako lahko usahnil v pesku skoro nepremagljivih težav; bil je že naš prijatelj v časih, ko je moral biti bolj slovenski, kakor smo bili Slovenci sami; in vse od tistih časov nam je stal na strani in živo sledil našemu narodnemu razvoju do današnjih dni. No, to delovanje ni bilo prazno, osladno pretakanje narodnih solz: bilo je resno in praktično delovanje za doseg javnih smotrov. Dve poti sta, ki ju nastopajo zagovorniki vseslovanske vzajemnosti. Prva je lahka in zavedljiva; saj je vendar tako gijljivo, pretakati po banketih solze pomilovanja, občudovanja in bratske ljubezni ter prišedši domov konstatirati po prebolnem mačku, da s takimi stvarmi končno vendar „vse skupaj nič ni.“ Druga pot je težka in trnjeva, pot, na kateri nas ne čakajo niti priznanja niti odlikovanja bližnje okolice, ker, uvajajoči nekaj novega, delujemo proti njenemu duševnemu obzorju, pot resnega dela, po kateri hodi tako majhno število. Na tej poti se stopi namreč sredi noter v — življenje, med žive ljudi z vsemi njihovimi strastmi in napakami. Zato dvakrat čast onemu, ki ni omagal tu, temveč sredi viharjev vztrajal ter znajoč računati z ljudmi,

svojo misel učil in razširjeval med njimi, donašajoč jim dejanskih koristi. In eden onih, ki je za svojo misel tudi delal, ki ni razlagal te svoje misli patetično okrašene s katedra, temuč vzel iz početka po svojem videzu skromno misel in jo vsadil v plodovita tla življenja, je naš jubilent.

Jan Lego se je rodil dne 14. kimavca 1832 leta v Lhoti pri Zbirovem kot prvorojenec gorečega in velezaslužnega tamšnjega učitelja Antona Lego. Mati njegova, rojena Velvarská, je bila doma v Zbirovem. Sprejemšega prve početke svoje izobrazbe na ljudski šoli v Strašicah, kamor se je preselil oče za poklicem leta 1835., ga dajo leta 1845. v Plzenj na gimnazijo, kjer se je poučevalo do 1848. leta vse v nemščini. Burno leto 1848. je prineslo napol ponemčeni Plznji znatnih plodov. Bilo je narejeno, da mora plzejska gimnazija postati dvojezični zavod in da mora dobiti češki učni jezik enako veljavo z nemškim. Plzenj se je baš probujala iz 200letnega narodnega spanja. Češki profesorji Jana Lega na plzenjski gimnaziji so bili prof. Karlík, ki je predaval češčino, prof. Šindelář je učil veronauk, prof. Smetana zgodovino in prof. Desolda grščino in latinščino. Ti profesorji niso bili le samo učitelji mladine, temveč so bili tudi goreči buditelji narodne zavednosti v ponemčeni Plznji vobče, zlasti pa med gimnazijsko češko mladino. Češka predavanja, vroče domoljubne besede teh profesorjev so takrat plzenjsko dijaštvo naravnost elektrizovale. V Janu Legu se je probudil v takih razmerah rano pisateljski talent. Češke naloge njegove so bile že v četrti šoli tako všeč prof. Karlíku, da jih je čital zaradi njihove izrazitosti dijakom višjega gimnazija.

Končavši svoje študije v Plznji leta 1851., je vstopil kot pomožni uradnik v službo pri eraričnih železarnicah na Zbirovskem in to kot kujigovodja ogljarskega oddelka. Takoj tu naj omenim, da je dal prispevek o ogljarski češki terminologiji Špatnemu za njegov slovar. Najprej je na to dobil službo v Strašicah, v Holoubku, v Dolživi in slednjič v Karlovi Huti pri Berovnu. Že v Dobřivi je začel predavati delavcem pri livarnah o ločbi (kemiji), prirodopisju in češki zgodovini.

V Karlovi Huti se je seznanil z rodovino znamenitega rodoljuba Macháčka, vernega prijatelja narodnega voditelja dr. Fr. L. Riegra. V tej rodoljubni rodovini je, bivajoč v gradu Karlovem Dvoru, preživel svoja najlepša mladeniška leta, katerih se jubilent spominja še dandanašnji s toplo hvaležnostjo. Poleg svoje uradne službe v livarniškem uradu je bil domači učitelj Macháčkovih hčér. Tu je tudi ustanovil domače di-

letantsko gledališče, kateremu je bil režiser in igravec. Najbolj hvaležne so bile zanj vesele vloge. Razven tega je bil že tedaj izvrsten predavatelj. Rubšove deklamacije je znal tedaj vse na izust. — Uvidevši pozneje, da mu v tedanjem položaju ne sije nikakšna lepša prihodnost, ker ni absolvirал gorske akademije, je vstopil v službo državne uprave na Kranjskem.

Do sem sega prva doba Legovega življenja, čas vzgoje in prvi koraki v življenje, čas, ki je važen tudi za nas, ker je položil vanj vse kali, iz katerih se je razvilo vse njegovo delovanje med nami in za nas. Važna je ta doba zanj zbog svojega milieja s katerim je vplivala na njegov razvoj. Razlikovati je treba pri tem tri točke.

Najpred pride Lego kot učitelj sin v dotiko s češkim kmetom, z onim elementom, ki je podlaga slovanske potrpežljivosti in žilavosti. In obe dve lastnosti se pojavljata tudi pri Legu, in sicer v toliki meri, da mora v nas nehote obuditi nehote spoštovanje njegovo stremljenje, če pomislimo na križe, ki mu jih je podelilo zbog tega življenja, in na križce, ki mu jih ni podelil nihče. A s seljakom ni prišel v dotiko kot objekt, temveč je nastala v njem kot sinu učitelja tega elementa že takrat razlika obkrožajočih ga pojmov, kar je položilo v dečkovo dušo prve kali duševnega gibanja in mu vzgojilo ono duševno okretnost in vzprejemljivost, da se je že v gimnaziji začel baviti z drugimi stvarmi, razen samo s predmeti učnega načrta, da je še tedaj dobil zmisel za obdajajoče ga življenske pojave. Dalje je prišel v tej dobi v dotiko z drugim važnim elementom, z delavci. S tem se mu je vzgojil poleg zmisla za čuvstvanje, ki ga je prinesel s kmetov, zmisel za realno življenje, za njegovo umsko stran. Tu je našel ono strujo, ki se je moramo oprijeti vsi Slovani, če se hočemo uspešno upreti usiljevanju sterilne „kulture“ gotovih struj sosednih narodov. Slednjič je prišel v kroge češkega duševnega plemstva ter si tu razširil obzorje, dobivši vpogled v one činitelje, ki so v nasprotju z vsiljenimi tujimi duševnimi elementi začeli nabirati lastni duševni kapital. Lego je že takrat izprevidel, da je treba zvezati najvišje in najnižje sloje naroda, da je treba podati delavcem duševnih sadov, ki so jih nabrali oni, katerim so njihove roke s fizičnim delom omogočile to nabiranje. Postal je torej posrednik med duševnim življenjem in narodom: šel je delavcem predavat. In ravno smisel teh predavanj, njihov notranji pomen je velikanski. Saj vidimo propad pri vseh narodih, kjer se napravi prevelika razlika med duševnim obzorjem večine in duševnih prvakov. Baš s tem Slovanstvo izpolni ulogo, če bo razumelo važnost tega ter sistematično težilo za tem, podati različnim kulturnim plodovom zmisel in namen: njihovo vporabljanje za človeka. Ker kultura, ki nabira plodove mislij in srca le za knjižnice, plodove tvornic, rok za skladišča, nima zmisla, ker postane vseskozi velikanska laž.

Slednjič še nekaj, kar nam je Lega vzgajalo. Narodni pokret nelojalnega leta 1848. S tem letom se Slovenci nismo

znali bogve kako okoristiti ter nismo dobili naravnost ničesar pozitivnega. Tudi vidimo kako nezadržno pluskajo valovi napredka; ker smo bili sami preleni in preneokretni, nam je to dobro leto s svojo nezadovoljnostjo vzgajalo daleč gori v skritem mestecu na Češkem moža, ki je prišel nekaj let pozneje med nas ter začel dregati in dregati na vse strani, češ vzdramite, se, tu morate delati, tam vas čaka polno posla, ondi zastavite, ker se vam podira, a čas beži. Z narodnim duhom v gimnaziji nam je vzgajalo tega resničnega prijatelja kot za nekako odškodnino s tem, česar mi še čez pol stoletja nimamo: z narodno srednjo šolo. Misli njegovih profesorjev niso umrle z njim, temveč so z njim prisijale dol k nam, se z njegovim delovanjem izpremenile v krasne plodove, ki jih vživa po tolikem času ves narod. Želeti bi samo bilo, da bi se mogli od nekaterih lastnih profesorjev nadejati tolikih plodov, kot so nam jih dali oni profesorji v daljni češki zemlji.

1857. leta se začneja druga doba njegovega življenja in obenem njegovo delovanje za Slovenijo, kateri posveča svoje moči, torej že malomanj nego pol stoletja. S tem letom se začneja delovanje, ki nas mora zadiviti, če se vmislimo v njegov položaj. S „Pencem“, s psovko so ga pozdravili v svoji omejenosti člani istega naroda, za katerega dela že toliko vrsto let. Nehote so ga polile solze, ko je prišel v tako atmosfero, vendar ni se mu vsadila v srce mrznja do teh ljudi, ni jim vrnil s „Kranjcem“, temveč šel se je truditi za njihovo izobrazbo. Tako delo je resnično, ki ne začne sovražiti življenja, če je življenje trdo in rezko; ki ne zapre idealov na dno srca, temveč pograbi to življenje in kreše dokler ne izkreše iz njega isker ljubezni in izpoznanja. —

Na Kranjsko je prišel Lego po posredovanju svojega prijatelja A. Nedveda, horoviškega rojaka, ki je postal pravkar dirigent filharmoničnega društva v Ljubljani. Na Vseh vernih duš dan 1857 je prišel Lego najprej v Kamnik, kamor ga je hotel namestiti na izpraznjeno službo kancelista pri glavarstvu začasno deželni svetnik Jettmar. Tamošnji okraj glavar Konehegg je podelil dotično mesto že drugemu prosilcu in je preskrbel Legu mesto pri sodnem oddelku, kjer se je moral zadovoljiti z 20 gld. mesečne plače. Na tem mestu so bili zanj prvi časi jako, jako trpki, ker so ga njegovi kolegi, ljudje brez vsakega duševnega obzorja, gledali po strani ter menili, da tukaj ne potrebujejo tujcev, in da bi bil Lego ostal brez vse škode lahko tam, odkoder je prišel. On je bil jako previden, molčeč in po mogočnosti uslužen, tako da mu ne samo noben nevoščljivec ni mogel ničesar očitati, temveč je obrnil tudi kmalu pozornost svojih prednikov nase, katerim se je priljubil zaradi vestnosti, pridnosti, skromnosti in vzornega нравnega vedenja. Edin odkritosrčen prijatelj mu je bil tačas M. Močnik, učitelj na dekliški šoli v Kamniku, ki je bil pozneje prestavljen v Ljubljano, kjer je urejeval „Učit. Tovariša“, ki je začel izhajati tam pred 43. leti. Od Močnika se je čil Lego slovenščine, njega je pa za zameno

J. Lego

seznanil s češčino, in sta tako najrajša porabila svoje proste trenutke z delom.

Za svoje službe pri okrajnem sodišču v Kamniku je napravil Lego pri deželnem sodišču v Ljubljani z jako dobrim uspehom izkušnjo za zemljiško knjigo in je bil pri zemljiški knjigi nekaj časa, dokler ni bil poklican k deželni vladi v Ljubljano. Tega leta (57.) je bilo, po vsi Avstriji, občno ljudsko štetje, in je bil Lego v komisiji, ki je popisovala prebivalstvo cele tubinjske doline od Motnika do Kamnika, pri čemer se je temeljito seznanil z razmerami, in to bodisi glede narodnega gospodarstva, glede splošne izobraženosti tamošnjega ljudstva.

Če pomislimo, v kakšnem duhu in kakšnih razmerah se je Lego šolal, lahko razumemo, da je moral kar gledati, ko je prišel v baš nasprotno razmere. Iz naroda, kjer se je pojavilo tako mogočno gibanje, da so se s strahom in čudom spogledovali ljudje, ki so bili tako sveto prepričani, da so v belogorski bitki uničili ta narod, da so mu pobili na staromestnem trgu v Pragi s plemstvom vred tudi obstoj, iz takega naroda, ki se je mahoma zavedel, da je imel pred sto in sto leti še svojo kulturo, da je imel svojega Karla IV. in Husa, je prišel Lego v narod, katerega takorekoč ni bilo, ki ni imel niti tradicije, niti razumnosti, kateremu so bili zamorjeni prvi početki razvitka še v kaleh, pred tisoč leti, med narod hlapcev, dekel in kmetov. Prišel je iz sfere delovanja Palackega in Riegra v sfero merodajnosti valpetov in sodnijskih pisarjev ter birokratične zaprašnosti, v narod, ki je hodil ponižno po božjih potih, k ofrom in v davkarijo. Ali si je mogoče misliti večjih nasproti? In res vidimo, da je to vplivalo nanj, da je začel delovati, se začel ogrevati za stvari, o katerih ni mogel upati, da bi našel kaj razumevanja, da bi mu donesle saj malo gmotnih uspehov ali časti. Najbolj zanimivo je to, da je delal baš kot uradnik, kot član onega stanu, ki je s svojim šikaniranjem še cela desetletja ubijal s svojim potujčevalnim zistemom slovanskemu kmetu v glavo zavest, da ni dosti manj kot pasja para, ki mora biti zadovoljen, če se mu milostno dovoli, da sme plačevati davke. Le njegovo duševno obzorje ga je moglo rešiti, da se ni asimiliral tem razmeram, da se je izven službe poprijel delovanja, o katerem je lahko vedel, da ne bo ugajalo višjim mestom. Zaradi svojega obzorja je vse opazil, povsod videl, kje naj bi se zastavilo, da bo res kaj dejanskega uspeha in napredka. Značilno je, da je prvi, s katerim začenja njegova dotika s Slovenci, neznanen — ljudskošolski učitelj. Ali baš zaradi svoje praktične razumnosti je Lego videl v njem onega mogočnega činitelja, ki spravi kdaj s preprostim abecednikom v valovanje vse to mrtvilo, da baš on odkrije tisočem in tisočem zavest, da živé, če si bo svest te svoje vloge. Z Močnikom sta se spravila najprej na zbiranje onih maloštevilnih drobtinic, iz katerih se je razvilo sedanje slovensko učiteljstvo. (Dalje.)

Učiteljstvo in mladeniški shodi na Spodnjem Štajerskem.

V „Slovenca“ z dne 23. avgusta čitamo v nekem članku naperjenem proti „Domovini“, ki nekako tako-le slove: „Mladino na Sp. Štajerskem smo si vzgojili duhovniki sami!“ Gospodje okolo „Slovenca“ in „Slov. Gospodarja“, ne delajte vendar tako kakor sraka s pavovim perjem!

Nihče ne more tajiti, da nimajo mladeniški shodi na Spodnjem Štajerskem uspehov. Nasprotno, posledice teh

shodov bodo čutili nemčurji — posebno v Slovenskih gorah. Ali pa smejo radi tega duhovniki Sp. Štajerskega vzeti monopol na odgojo mladine? Sploh pa isti članek smrdi tako po žlindri, da ne moremo misliti, da bi kak spodnje-štajerski duhovnik napisal te besede. — Ali niso naznačene besede brce vsemu spodnje-štajerskemu učiteljstvu? Koliko je duhovnikov, ki so jih spravili edino-le njih ljudski učitelji v gimnazijo! Kolikim pa je bilo treba še posebej z inštrukcijami seči pod pazduho, da so dosegli prvi klin gimnazijske lestvice? In če se je dijaku slabo godilo, je bil zopet učitelj, katerega so roditelji vprašali za svet, kako bi z majhnimi stroški izboljšali ubožnemu dijaku njegovo bedno stanje. Treba je bilo pisati, če ne osebno prositi gg. profesorje ali pa kake znance, naj mu gospodje pomagajo na kak način, da bo dijak lahko dovršil svoje študije.

Kdo je pa vzgojil na celjski okoliški šoli — da navedemo najnovejši slučaj — če se ne motimo 26 učencev, ki so bili sposobni za vstop v srednje šole? Koliko bo samo iz tega materiala duhovnikov in drugih izobraženih mož, ki bodo — če Bog da — še prvoborniki slovenskega naroda! In vprašamo vas zopet, kdo so tisti, ki so jih vzgojili?

Kdo pa vzgojuje kmeta? Ali ga ne usposobi šola, da postane sposoben za vstop v omikano človeško družbo? Ali ni učitelj, ki se trudi leta in leta, da bi otroku — mlademu kmetu — odprl pot do življenja ter mu s pomočjo najpotrebnejših znanosti razbistril tudi pamet, da postane dovteten, recimo tudi za verske resnice? Ali ni učitelj, ki prvi utrjuje v otroku značaj, krepí voljo, brzda strasti? Ali ni učitelj, ki uči in navaja učenca — mladega kmeta — da poizkuša sam postati gospodar svojemu delovanju in nehanju?

Kako je pa z društvom: bralnimi, tamburaškimi, pevskimi, živinorejskimi, poljedelskimi, sadjerejskimi, čebelarškimi, političnimi, izobraževalnimi itd. itd.? Kdo jih pa vodi, kdo jih podpira, kdo so člani? Ali samo duhovniki? Ali niso vodje; podpiratelji in člani tudi učitelji, odvetniki, kmetje, zasebniki in dr.? Ali ni — in to poudarjamo brez strahu pred predbacivanjem kake samohvale — ravno učiteljstvo, ki agituje in vzpodbuja narod k organizaciji?

Vsakdo, naj si bo kmet ali izobraženec, je spoštovanja vreden, ako deluje za prosveto in blaginjo naroda! — Tudi mi se ne strinjamo s tem, da bi se podilo na mladeniške shode ljudi v procesijah kot takih s križem naprej, in bi se tamkaj insceniralo skupno obhajilo. Prav je, da se itak vročekrvna mladina navaja k pobožnosti. Zato bi pa zadostovala pri takih prilikah tudi skupna maša, kakor se to godi pri drugih slovesnostih. — Torej: ostanimo le v resnici verni in odkritosrčni, a varujmo se — žlindre!

Klerikalci imajo povsod eno in isto navado: laste si zasluge, ki sodijo drugim. S svojim plodonosnim delovanjem in z uspehi tega delovanja se ne morejo ponašati, zato bi se radi ponašali s tem, kar so storili drugi. Tu bi jim hodili uspehi učiteljevega delovanja kaj dobro v prid, če bi jim ne gledali na prste in jih časih malo ne okrecali po njih! V resnici: srake s pavovim perjem!

V obrambo.

I.

„Slovenski Narod“ je priobčil v polpreteklih dneh nekaj člankov pod skupnim naslovom „Kranjsko ljudsko šolstvo in učiteljstvo“. V rokah imam dokaze, da so zbudili ti članki